

Воронешки државен универзитет
Русија

Универзитет „Гоце Делчев“ – Штип,
С. Македонија

Воронежский государственный университет
Россия

Универзитет имени Гоце Делчева, г. Штип,
С. Македонија

Voronezh State University
Russia

Goce Delcev University in Stip,
N. Macedonia

I

Шестая международная научная
конференция

Шеста меѓународна научна
конференција

Sixth International Scientific Conference

ФИЛКО FILKO

ФИЛОЛОГИЈА, КУЛТУРА И ОБРАЗОВАНИЕ

ФИЛОЛОГИЈА, КУЛТУРА И ОБРАЗОВАНИЕ

PHILOLOGY, CULTURE AND EDUCATION

ЗБОРНИК НА ТРУДОВИ
СБОРНИК СТАТЕЙ
CONFERENCE PROCEEDINGS

18-19 октјабр 2021 / 18-19 октомври 2021 / 18-19 October 2021

Воронешки државен универзитет
Русија
Воронежский государственный университет
Россия
Voronezh State University
Russia

Универзитет „Гоце Делчев“ – Штип,
С. Македонија
Универзитет имени Гоце Делчева, г. Штип,
С. Македонија
Goce Delcev University in Stip,
N. Macedonia

Шестая международная научная
конференция

Шеста меѓународна научна
конференција

Sixth International Scientific Conference

ФИЛКО FILKO

ФИЛОЛОГИЈА, КУЛТУРА И ОБРАЗОВАНИЕ

ФИЛОЛОГИЈА, КУЛТУРА И ОБРАЗОВАНИЕ

PHILOLOGY, CULTURE AND EDUCATION

ЗБОРНИК НА ТРУДОВИ СБОРНИК СТАТЕЙ CONFERENCE PROCEEDINGS

18-19 октjабрjа 2021 / 18-19 октомври 2021 / 18-19 October 2021

ЗБОРНИК НА ТРУДОВИ
СБОРНИК СТАТЕЙ
CONFERENCE PROCEEDINGS

ФИЛКО
FILKO

CIP - Каталогизација во публикација
Национална и универзитетска библиотека "Св. Климент Охридски", Скопје

80(062)
821.163.3.09(062)

ЗБОРНИК на трудови [Електронски извор] / Шестата меѓународна научна конференција ФИЛКО филологија, култура, и образование, 18-19 октомври 2021 = Сборник статей / Шестая международная научная конференция ФИЛКО филология, культура и образование, 18-19 октября 2021 = Conference proceedings / Sixth International scientific conference FILKO philology, culture and education, 18-19 October 2021 ; [главен и одговорен уредник Драгана Кузмановска]. - Штип : Универзитет "Гоце Делчев", 2022

Начин на пристапување (URL):
<https://js.ugd.edu.mk/index.php/fe/issue/view/289>. - Текст во ПДФ формат, содржи 295 стр., илустр. - Наслов превземен од екранот. - Трудови на мак., рус. и англ. јазик. - Фусноти кон текстот. - Библиографија кон трудовите

ISBN 978-608-244-871-8

а) Филологија -- Собири б) Македонска книжевност -- Компаративни студии -- Собири в) Англиска книжевност -- Компаративни студии -- Собири г) Руска книжевност -- Компаративни студии -- Собири д) Високо образование -- Онлајн-настава -- Ковид -- Собири

COBISS.MK-ID 56582405

ОРГАНИЗАЦИСКИ КОМИТЕТ

Жана Грачева, Филолошки факултет при ВГУ
Драгана Кузмановска, Филолошки факултет при УГД
Татјана А. Тернова, Филолошки факултет при ВГУ
Весна Коцева, Филолошки факултет при УГД
Генадиј Ф. Коваљов, Филолошки факултет при ВГУ
Ана Витанова Рингачева, Филолошки факултет при УГД
Лариса В. Рибачева, Филолошки факултет при ВГУ
Костадин Голаков, Филолошки факултет при УГД

МЕЃУНАРОДЕН ПРОГРАМСКИ КОМИТЕТ

Драгана Кузмановска (С. Македонија)
Даниела Коцева (С. Македонија)
Светлана Јакимовска (С. Македонија)
Ева Ѓорѓиевска (С. Македонија)
Ана Витанова Рингачева (С. Македонија)
Силвана Симоска (С. Македонија)
Татјана Стојановска Иванова (С. Македонија)
Лариса В. Рибачева (Русија)
Софија Заболотнаја (Русија)
Татјана А. Тернова (Русија)
Татјана Атанасоска (Австрија)
Олег Н. Фенчук (Белорусија)
Јулиа Дончева (Бугарија)
Мадлен Данова (Бугарија)
Билјана Мариќ (Босна и Херцеговина)
Душко Певуља (Босна и Херцеговина)
Волф Ошлис (Германија)
Волфганг Моч (Германија)
Габриела Б. Клајн (Италија)
Михал Ванке (Полска)
Мајкл Рокланд (САД)
Даниела Костадиновиќ (Србија)
Милутин Ѓуричковиќ (Србија)
Селена Станковиќ (Србија)
Тамара Валчик-Булик (Србија)
Ахмед Ѓуншен (Турција)
Нецати Демир (Турција)
Шерифе Сехер Ерол Чал'шкан (Турција)
Карин Руке-Брутен (Франција)
Танван Тонтат (Франција)

Технички секретар

Ирина Аржанова
Наташа Сарафова

Главен и одговорен уредник

Драгана Кузмановска

Јазично уредување

Даница Атанасовска-Гаврилова (македонски јазик)
Марјана Розенфелд (руски јазик)
Биљана Иванова (англиски јазик)
Снежана Кирова (англиски јазик)
Татјана Уланска (англиски јазик)

Техничко уредување

Кире Зафиров

Адреса на организацискиот комитет:

Воронешки државен универзитет
Филолошки факултет
г. Воронеж, пл. Ленина, 10, корпус 2, к. 34, Русија

Универзитет „Гоце Делчев“ – Штип

Филолошки факултет
ул. „Крсте Мисирков“ бр. 10-А
Пош. фах 201, Штип - 2000, Р. Македонија

Е-пошта: filko.conference@gmail.com

Веб-страница: <http://js.ugd.edu.mk./index.php/fe>

Година на издавање и печатење - 2022

Место на издавање - Штип

РЕДАКЦИОННЫЙ СОВЕТ

Жанна Грачева, Филологический факультет при ВГУ
Драгана Кузмановска, Филологический факультет при УГД
Татьяна А. Тернова, Филологический факультет при ВГУ
Весна Коцева, Филологический факультет при УГД
Геннадий Ф. Ковалев, Филологический факультет при ВГУ
Ана Витанова-Рингачева, Филологический факультет при УГД
Лариса В. Рыбачева, Филологический факультет при ВГУ
Костадин Голаков, Филологический факультет при УГД

МЕЖДУНАРОДНАЯ РЕДАКЦИОННАЯ КОЛЛЕГИЯ

Драгана Кузмановска (С. Македония)
Даниела Коцева (С. Македония)
Светлана Якимовска (С. Македония)
Ева Гёргиевска (С. Македония)
Ана Витанова-Рингачева (С. Македония)
Силвана Симоска (С. Македония)
Татьяна Стояновска-Иванова (С. Македония)
Лариса В. Рыбачева (Россия)
Софья Заболотная (Россия)
Татьяна А. Тернова (Россия)
Татяна Атанасоска (Австрия)
Олег Н. Фенчук (Беларусь)
Мадлен Данова (Болгария)
Юлиа Дончева (Болгария)
Биляна Марич (Босния и Херцеговина)
Душко Певуля (Босния и Херцеговина)
Вольф Ошлис (Германия)
Волфганг Моч (Германия)
Габриелла Б. Клейн (Италия)
Михал Ванке (Польша)
Майкл Рокланд (США)
Даниела Костадинович (Сербия)
Милутин Джуричкович (Сербия)
Селена Станкович (Сербия)
Тамара Валчич-Булич (Сербия)
Ахмед Гюншен (Турция)
Неджати Демир (Турция)
Шерифе Сехер Эрол Чал'шкан (Турция)
Карин Рукэ-Брутэн (Франция)
Танван Тонтат (Франция)

Ученый секретарь

Ирина Аржанова
Наташа Сарафова

Главный редактор

Драгана Кузмановска

Языковая редакция

Даница Атанасовска-Гаврилова (македонский язык)
Марьяна Розенфельд (русский язык)
Бильяна Иванова (английский язык)
Снежана Кирова (английский язык)
Татьяна Уланска (английский язык)

Техническое редактирование

Кире Зафиров

Адрес организационного комитета

Воронежский государственный университет
Филологический факультет
г. Воронеж, пл. Ленина, 10, корпус 2, к. 34, Россия

Университет им. Гоце Делчева – Штип

Филологический факультет
ул. „Крсте Мисирков“ д. 10-А
Пош. фах 201, Штип - 2000, Р. С. Македония

Э-почта: filko.conference@gmail.com

Веб-сайт: <http://js.ugd.edu.mk/index.php/fe>

Год издания и печати - 2022

Место публикации - Штип

EDITORIAL STAFF

Zhanna Gracheva, Faculty of Philology, VGU
Dragana Kuzmanovska, Faculty of Philology, UGD
Tatyana A. Ternova, Faculty of Philology, VGU
Vesna Koceva, Faculty of Philology, UGD
Genadiy F. Kovalyov, Faculty of Philology, VGU
Ana Vitanova Ringacheva, Faculty of Philology, UGD
Larisa V. Rybatcheva, Faculty of Philology, VGU
Kostadin Golakov, Faculty of Philology, UGD

INTERNATIONAL EDITORIAL BOARD

Dragana Kuzmanovska (N. Macedonia)
Daniela Koceva (N. Macedonia)
Svetlana Jakimovska (N. Macedonia)
Eva Gjorgjievska (Macedonia)
Ana Vitanova Ringacheva (N. Macedonia)
Silvana Simoska (N. Macedonia)
Tatjana Stojanovska-Ivanova (N. Macedonia)
Larisa V. Rybatcheva (Russia)
Sofya Zabolotnaya (Russia)
Tatyana A. Ternova (Russia)
Tatjana Atanasoska (Austria)
Oleg N. Fenchuk (Belarus)
Biljana Maric (Bosnia and Herzegovina)
Dushko Pevulja (Bosnia and Herzegovina)
Madlen Doncheva (Bulgaria)
Yulia Doncheva (Bulgaria)
Karine Rouquet-Brutin (France)
That Thanh-Vân Ton (France)
Wolf Ochlies (Germany)
Wolfgang Motch (Germany)
Gabriella B. Klein (Italy)
Michal Wanke (Poland)
Danijela Kostadinovic (Serbia)
Milutin Djurichkovic (Serbia)
Selena Stankovic (Serbia)
Tamara Valchic-Bulic (Serbia)
Ahmed Gunshen (Turkey)
Necati Demir (Turkey)
Şerife Seher Erol Çalışkan (Turkey)
Michael Rockland (USA)

Conference secretary

Irina Arzhanova
Natasha Sarafova

Editor in Chief

Dragana Kuzmanovska

Language editor

Danica Atanasovska-Gavrilova (Macedonian)
Maryana Rozenfeld (Russian)
Biljana Ivanova (English)
Snezana Kirova (English)
Tatjana Ulanska (English)

Technical editing

Kire Zafirov

Address of the Organizational Committee

Voronezh State University

Faculty of Philology

10 pl. Lenina, Voronezh, 394006, Russia

Goce Delcev University - Stip

Faulty of Philology

Krste Misirkov St. 10-A

PO Box 201, Stip - 2000, Republic of Macedonia

E-mail: filko.conference@gmail.com

Web-site: <http://js.ugd.edu.mk./index.php/fe>

Year of publication - 2022

Place of publication - Stip

СОДРЖИНА / СОДЕРЖАНИЕ / CONTENT

1. Adili Bujar, Petrovska Sonja and Xhambazi Gzim - GENDER AND LEVEL OF TEACHERS' KNOWLEDGE ON KEY FEATURES OF INTERCULTURAL EDUCATION.....	13
2. Ćeklić Nina S. - CONCEPTUAL POSITION AS A COMPOSITION PRINCIPLE IN REMNANTS OF THE WORLD BY IGOR MAROJEVIĆ.....	23
3. Gjorgjeva Ivana, Jankova Alagjovska Natka - ANGELA CARTER'S BLOODY CHAMBER IN RELATION TO THE SECOND WAVE FEMINISM	31
4. Пиев Крсте, Поп Зариева Наталија, Крстева Марија, Донеv Драган - THE NOTION OF BANISHMENT IN SHAKESPEARE'S PLAYS	39
5. Ivanova Biljana, Kuzmanovska Dragana, Kirova Snezana - FOREIGN LANGUAGE ACQUISITION IN SCHOOLS.....	45
6. Јованова-Митковска Снежана- КВАЛИТАТИВНАТА МЕТОДОЛОГИЈА И НЕЈЗИНАТА ПРИМЕНА ВО ОПШТЕСТВЕНИТЕ И ХУМАНИСТИЧКИТЕ НАУКИ	49
7. Крстев Марија, Донеv Драган, Поп Зариева Наталија, Илиев Крсте HEMINGWAY IN HEMINGWAY'S GIRL.....	59
8. Kujundžić Maja, Ćeklić Nina - SOCILINGUISTIC USE OF THE PASSIVE IN TWO 19TH CENTURY BRITISH NOVELS.....	65
9. Vangelov Nikola - INTERCULTURAL CHARACTERISTICS OF DIGITAL MARKETING	75
10. Антониевски Горан, Асани Агим - КАРАКТЕРИСТИКИ НА ГАСТРОНОМИЈАТА ВО ПОЛОШКИОТ РЕГИОН.....	83
11. Аржанова Ирина- СУЩНОСТЪ ЧЕЛОВЕКА И ИДЕАЛЫ ЖИЗНИ У СЛАВЯН.....	91
12. Арязмова Ольга Витальевна - ЛИТЕРАТУРНЫЙ ТРАВЕЛОГ В ЛИНГВОКУЛЬТУРНОМ ИЗМЕРЕНИИ (на материале «Африканской книги» А. М. Стесина).....	99
13. Bangoji Salija -TEACHER COMPETENCIES FOR THE KNOWLEDGE SOCIETY	105
14. Василевская Анастасия - РАБОТА С ХУДОЖЕСТВЕННОЙ ДЕТАЛЬЮ НА УРОКАХ ЛИТЕРАТУРЫ В СРЕДНЕЙ ШКОЛЕ.....	113
15. Витанова-Рингачева Ана, Мицева Сузана ЈУРУЦИТЕ – МАКЕДОНСКИТЕ АМИШИ.....	117
16. Гальцова Дарья - СИНОНИМИЧЕСКИЕ СООТВЕТСТВИЯ В НАИМЕНОВАНИЯХ ОБРАГОВ (НА МАТЕРИАЛЕ ВОРОНЕЖСКИХ ГОВОРОВ)	123
17. Гладышева Светлана - КНИГОИЗДАТЕЛЬСТВО «СЛОВО» В СОЦИОКУЛЬТУРНОМ ПРОСТРАНСТВЕ РУССКОГО ЗАРУБЕЖЬЯ.....	129
18. Голаков Костадин, Методијески Дејан - КАРАКТЕРИСТИКИ НА РУСКАТА ГАСТРОНОМИЈА.....	135
19. Грачева Жанна, Ганделидзе Диана - ЯЗЫКОВАЯ МОДА В РОССИИ НАЧАЛА XXI ВЕКА.....	143

20. Гркова-Беадер Марија - ПРАВОПИСОТ ВО НАСТАВАТА ПО МАКЕДОНСКИ ЈАЗИК ВО ОСНОВНОТО ОБРАЗОВАНИЕ	155
21. Денкова Јованка - БЕГСТВО ВО/ОД ВИРТУЕЛНАТА РЕАЛНОСТ НА СОНИШТАТА	165
22. Ђуричковиќ Милутин - РУСКА ДРАМА ЗА ДЕЦУ И МЛАДЕ НА СРПСКОМ ЈЕЗИКУ	175
23. Донев Драган, Поп Зариева Наталија, Костова Кристина, Илиев Крсте ИГИТАЛНИТЕ НОМАДИ КАКО КУЛТУРОЛОШКИ ФЕНОМЕН ВО СОВРЕМЕНОТО ОПШТЕСТВО.....	185
24. Иљина Татьяна, Моу Шужань - ОСОБЕННОСТИ ДИСТАНЦИОННОГО ОБУЧЕНИЯ В РОССИИ И КИТАЕ.....	191
25. Иванов Стефан, Мартиновска Банде Цвета, Ивановска Билјана ОБРАБОТКА НА ПРИРОДЕН ЈАЗИК СО ТЕХНИКИ НА МАШИНСКО УЧЕЊЕ	197
26. Ивановска Билјана, Џафери Гзим - ГОВОРНИТЕ ЧИНОВИ И НИВНАТА ПОВРЗАНОСТ СО УЧТИВОСТА ВО ВРЕМЕ НА КОРОНА КРИЗАТА	203
27. Карначук Ирина - КЛАССИЧЕСКАЯ ЛИТЕРАТУРА КАК СПОСОБ СОХРАНЕНИЯ НРАВСТВЕННОСТИ НА УРОКАХ ЛИТЕРАТУРЫ В СРЕДНЕЙ ШКОЛЕ	209
28. Ковилоски Славчо - ЗА ПОСТОЕЊЕТО НА МАКЕДОНСКАТА КНИЖЕВНА КРИТИКА ВО XIX ВЕК.....	213
29. Косяков Сергей - ИСТОРИЯ ПОПЕЧИТЕЛЬСТВА О СЛЕПЫХ И БИБЛИОТЕЧНОГО ОБСЛУЖИВАНИЯ НЕЗРЯЧИХ В ВОРОНЕЖСКОЙ ОБЛАСТИ	221
30. Котев Иван - ПРАВДАТА И НЕПРАВДАТА ВО ФОЛКЛОРОТ (Во македонските народни песни, приказни и кратките жанри)	227
31. Мелкадзе Нанули - ЗАСТОЛЪЕ КАК ФРАГМЕНТ ГРУЗИНСКОЙ ЯЗЫКОВОЙ КАРТИНЫ МИРА	237
32. Младеновска-Ристовска Катерина - КУЛТОТ НА ВОДАТА ВО РЕЛИГИЈАТА НА АНТИЧКИТЕ МАКЕДОНЦИ.....	245
33. Нагина Ксения - ОБ УЧЕБНЫХ ПОСОБИЯХ В ВЫСШЕЙ ШКОЛЕ: ПРОБЛЕМЫ ИЗУЧЕНИЯ ТВОРЧЕСТВА Л. ТОЛСТОГО	253
34. Негриевска Надица - СИНТАКСИЧКИ ФУНКЦИИ НА ПРОСТИТЕ ПРЕДЛОЗИ ВО ИТАЛИЈАНСКИОТ ЈАЗИК И НИВНИТЕ МОЖНИ ЕКВИВАЛЕНТИ ВО МАКЕДОНСКИОТ ЈАЗИК.....	261
35. Пигунова Ксения - СПОСОБЫ ОРГАНИЗАЦИИ ПРОСТРАНСТВЕННО-ВРЕМЕННОЙ КАРТИНЫ МИРА В РОМАНЕ ЕВГЕНИЯ ВОДОЛАЗКИНА «ЛАВР».....	271
36. Попов Сергей - ДИАЛЕКТНАЯ ГЕОГРАФИЧЕСКАЯ ЛЕКСИКА В РЕГИОНАЛЬНОЙ ТОПОНИМИИ РОССИИ	279
37. Рогич Петја -БУГАРСКИОТ, МАКЕДОНСКИОТ И СРПСКИОТ ЈАЗИК – СЛИЧНОСТИ И РАЗЛИКИ.....	283
38. Сарафова Наташа - РАДИКАЛНООСЛОБОДИТЕЛНИОТ ФЕМИНИЗАМ ВО ДЕЛАТА НА АНГЕЛА КАРТЕР	291
39. Саздова Викторија, Ивановска Билјана - ЈАЗИЧНИТЕ ЕДИНИЦИ СО ПОЗИТИВЕН ЕМОЦИОНАЛЕН ПРИЗНАК ВО ЈАЗИЧНИОТ ПАР ГЕРМАНСКИ-МАКЕДОНСКИ	299

40. Стојановска-Стефанова Анета, Рунчева-Тасев Христина, Магдинчева Шопова Марија - КОМУНИКАЦИСКИ ПРЕДИЗВИЦИ ВО МУЛТИКУЛТУРНИТЕ ОПШТЕСТВА.....	307
41. Тасевска Марица - ОНЛАЈН НАСТАВАТА ПО ГЕРМАНСКИ ЈАЗИК ВО ВРЕМЕ НА ПАНДЕМИЈА. ИСКУСТВА И ПРЕДИЗВИЦИ.....	315
42. Тернова Татјана, Фролова Анна - РЕПРЕЗЕНТАЦИЈА ПАМЈАТИ В ПОЕЗИИ ОКСАНЫ ВАСЈАКИНОЙ	321
43. Ткаченко Дмитрий - ИНКЛУЗИВНОЕ ОБРАЗОВАНИЕ В РОССИИ В КОНТЕКСТЕ ЕВРОПЕЙСКОГО ОПЫТА	327
44. Ткаченко Татјана - ОПЫТ ОБРАЩЕНИЯ К СЛАВЯНСКИМ ЯЗЫКАМ НА ЗАНЯТИЯХ ПО РУССКОМУ ЯЗЫКУ В СПОРТИВНОМ ВУЗЕ	333
45. Тодорова Марија, Уланска Татјана - ПЕРЦЕПЦИЈАТА НА СТУДЕНТИТЕ ЗА ОНЛАЈН НАСТАВАТА ПО ШПАНСКИ И АНГЛИСКИ ЈАЗИК ВО УСЛОВИ НА ПАНДЕМИЈА	339
46. Урумова-Марковска Славица - ТЕХНОЛОГИЈАТА ВО ОБРАЗОВАНИЕТО КАКО ПРЕДИЗВИК ЗА ЗДРАВ ДЕТСКИ РАЗВОЈ	347
47. Цацков Оливер - МОРАВСКАТА МИСИЈА НА КИРИЛ И МЕТОДИЈА ЗНАЧАЕН ФАКТОР ЗА СЛОВЕНСКАТА ПИСМЕНОСТ.....	355
48. Шутаров Васко - СПЕЦИФИКИ НА МАКЕДОНСКАТА КУЛТУРНА ДИПЛОМАТИЈА	363

БЕГСТВО ВО/ОД ВИРТУЕЛНАТА РЕАЛНОСТ НА СОНИШТАТА

Јованка Денкова¹

Апстракт

Билјана Станковска е одличен познавач на детскиот свет, писател кој извонредно лесно ја разговува детската фантазија. Во претходната книга „Вистинска приказна за исчезнувањето на приказните“ (2011) таа буквално го грабнува читателот уште на првата страница и со неа тој занесен влетува во авантурата. Оваа книга пред неколку години доби и свое продолжение во романот „Кој ги краде сонштата“. Ако во претходното дело „Вистинска приказна за исчезнувањето на приказните“ Билјана Станковска ги ангажираше своите мали јунаци во акција за спас на приказните од исчезнување², во делото кое следи и смисловно се надоврзува на ова, насловено како „Кој ги краде сонштата“, новата авантура на истите јунаци повторно е насочена кон детскиот свет, и основните елементи од кои тој свет е составен – сонштата.

Клучни зборови: *роман за деца, Билјана Станковска, фантастика*

ESCAPE TO / FROM THE VIRTUAL REALITY OF DREAMS

Abstract

Biljana Stankovska is a great connoisseur of the children's world, a writer who easily ignites the children's imagination. In the previous book "A True Story of the Disappearance of Stories" (2011) she literally grabs the reader from the first page and with it he rushes into the adventure. This book got its sequel a few years ago in the novel "Who Steals Dreams". If in the previous work "A true story about the disappearance of stories" Biljana Stankovska engaged her little heroes in an action to save the stories from disappearance, in the work that follows and meaningfully builds on this, entitled "Who steals dreams", the new adventure of the same heroes is again directed to the children's world, and the basic elements of which that world is composed - dreams. It is normal for children to dream, to fantasize, to create their own world in which they are the main protagonists.

Keywords: *novel for children, Biljana Stankovska, fiction*

За децата е нормално да сонуваат, да фантазираат, да креираат свој свет во кој тие се главни протагонисти. Но, истовремено, со ова дело, авторката потенцира дека не треба само да се сонува, дека секој може да ги оствари своите соншта, само ако доволно се ангажира и ако не дозволи современото живеење да го упати на некој друг пат. И оваа книга, авторката ќе рече „инспирирана е од динамиката на современото живеење, кога компјутерите и севкупната електроника ни ја потиснуваат фантазијата и желбата за креативно изразување“.

¹ Јованка Денкова, ред.проф., Филолошки факултет, УГД, Штип, jovanka.denkova@ugd.edu.mk

² Јованка Денкова, во кн. Фантастиката во македонската книжевност за деца и млади, (Вистинска приказна за исчезнувањето на приказните од Билјана Станковска -или, за потрагата по чудесноста на реалноста), Муза, Скопје, 2021.

И оваа книга е препознаена и наградена. Имено, „Кој ги краде соништата“ ја доби традиционалната награда „Струшко изгрејсонце“, што се доделува за книга за деца и млади од македонски автор.

И во овој роман од Билјана Станковска³ се среќаваме со речиси истите јунаци како од претходниот роман „Вистинска приказна за исчезнувањето на приказните“, па така, главни протагонисти повторно ни се Леа, Матеј и Лука, со тоа што ова друштво е збогатено со уште еден лик – Јоана, сестричката на Леа, која се родила во меѓувреме. Потоа, пак ја имаме бабата, во нејзината традиционална улога, како пријател на децата, забавувач, сензитивен содругар, кој знае кога нешто ги мачи нејзините внуци. Овде се и родителите на децата (двете сестри), при што улогата на мајката на Леа е повеќе потенцирана, особено со нејзината родителска грижа и постојаните потсетувања на обврските. Значајна е улогата на вујкото Бо – археолог и во неговиот лик можеби најевидентна е токму релацијата деца:возрасни, бидејќи освен што е прикажан како научник кој освен што оди по конференции, прикажан ни е и како некој кој активно учествува во игрите и авантурите на децата, но и заговорнички е на нивна страна.

Дејството во романот повторно се одвива на скоро истите локации, првата најверојатно е Франција, Париз, бидејќи е именувана како Земјата на светлината, а втората именувана како Земја на планините, родната земја од каде потекнува и Леа –Македонија. Тие два топоси ни се открија и во претходниот роман. Новина во овој роман е патувањето на кое ќе ги одведе бабата своите внуци, во Земјата на морињата, на краток престој кај својата пријателка Карин, и од информантите се гледа дека децата се заминати некаде на море.

Во романот можат да се следат три идејно-тематски целини. Првата целина е од почетокот, па до моментот кога децата ги откриваат привлечностите на виртуелниот свет, втората целина го опфаќа дејството кога децата веќе се вовлечени во виртуелниот свет на „новата реалност“, но и кога кај нив и кај возрасните се зародуваат првите впечатоци и согледувања за опасностите на тој привлечен свет. Третата идејна целина го заокружува дејството кога децата решаваат бескомпромисно да се борат за спас/излез од магичниот виртуелен свет.

³ Билјана Станковска е родена на 20 јануари 1951 година во село Дубровница, Кривопаланечко. Таа е афирмирана поетеса, романсиер, раскажувач. Наградувана и како автор за деца и како автор за возрасни. Станковска е талентиран и посветен писател, која досега објавила дваесетина книги, од кои голем дел доживеале успех, бројна читаност, но и награди. Дипломирала на Филолошкиот факултет во Скопје. Работи во библиотеката „Тане Георгиевски“ во Куманово. Целиот живот го посветила на книгите и го минува меѓу книгите. Член е на Друштвото на писателите на Македонија од 1994 година. Станковска е искрен раскажувач, таа вели дека тоа е нејзината водилка при создавањето на новите дела: „Пишувањето за деца бара вистина една голема посветеност, една трпеливост и една чесност. Не можеме да си поигруваме, нема да ни простат читателите ако за момент го загубиме нивното внимание“. Автор е на книгите: „Кој ги краде соништата“ (роман за деца), 2016; „Кога ветровите стивнуваат“ (роман), 2015; „Сега сè е поинаку“ (збирка раскази), 2014; „Вистинска приказна за исчезнувањето на приказните“ (роман за деца), 2011; „Реставрација на светлината“ (поезија), 2009; „Замисли желба“ (роман), 2008; „Мед и свезди“ (драмска трилогија), 2006; „Лето значајно како изгрев“ (роман за деца), 2002; „Разговорливи ветрови“ (роман), 2001; „Сказни и сторенија за поколенија“ (поезија за деца), 1999; „Светлиот пат“ (поезија), 1996; Миг за пресоздавање“ (поезија), 1995; „Заробен сон“ (раскази), 1993; „Светлооко небо“ (поезија за деца), 1990; „Ограничен простор“ (поезија), 1983.

Романот се отвора пред нас со сликата на ноќниот разговор кој пред заспивање го водат бабата и внуката Леа, во Франција, каде бабата е на гости.⁴ Низ разговорот во кој темата се токму соништата, особено оние во кои сонуваме будни, ни се откриваат желбите на Леа, но и поуците на бабата: „Не спиеме, само си размислуваме за тоа што сакаме да бидеме, и си замислуваме... Се замислуваме себеси...(...) – Сакаш да речеш дека сон е тоа што си замислувам што сакам да бидам кога ќе пораснам? – Да! Таа желба ако ја имаш може да биде сон!“ (8)⁵. А детските соништа имаат длабоко хуманистичка димензија: „Кога бев малечка, а тоа беше пред да се роди Јоана, сакав да бидам учителка... Па кога Јоана доби температура и знаеш дека многу, многу плачеше... јас посакав да бидам лекарка... Ама веќе не сакам... Сега сакам да бидам балерина! (...) Вака се сонувам... Само голема... Во туту од бели, бели пердуви, како снегулки“ (9). Одовде потекнува и именувањето на внуците од страна на вујкото Бо, со интересната сложенка „сонобудници“: „Необичниот сон те поттикнува на мечтаења, ги раздвижува мислите и ти си буден а се сонуваш себеси во големи дела“ (38). Леа ќе ги реализира своите соништа и ќе учествува во балетска претстава, што уште повеќе ќе ја заинтересира за балетот.

Атмосферата во романот се менува кога одненадеж на гости ќе дојдат познатите ликови од романот „Вистинска приказна за исчезнувањето на приказните“, братучедите од Македонија – Матеј и Лука, каде ни се открива и сонот на Матеј да стане кошаркар, но и неговиот голем страв од непознатото: „А тој ги затвори очите и вдиши длабоко, како во момент да беше турнат пред непредвидлива опасност па колебливо си ги премерува силите“; па, детски наивно се обидува да го избегне соочувањето со она што го плаши: „Па-а-а... може да ме откажеш... Речи им дека сум се разболел... Бабо, те молам, речи му на син ти, ќе те послуша!“ (37). Веќе во втората глава од книгата насловена како „Во музејот на приказните“ при посетата на споменатиот музеј, ќе се случи продорот на чудесното во дејството и тоа преку ликот на најмалото дете – Јоана. Токму Јоана како да е каналот преку кој навлегуваат чудесните/ сказновидни елементи во реалноста на романот. Во музејот, бабата ќе ја изгуби Јоана и во општата збрка по неа, ја пронаоѓаат во една празна работилница со навидум обична коцка во рацете: „Во раката држеше малечка коцка поделена на квадратчиња, во секој квадрат имаше по еден број“. Токму растајнувањето на мистеријата поврзана со коцката го придвижува дејството понатаму. Со коцката е поврзана и тајната за тоа кој ѝ ја дал коцката на Јоана, при што децата дознаваат за присуството на веќе позната госпоѓа, која само Јоана ја гледа: „Ми ја даде госпоѓата со шапка... Многу, многу убава шапка... со цвеќиња и птици... Децата зинаа од чудо!“ (24). Иако децата се зачудуваат, сепак нивното чудење престанува овде, односно го прифаќаат постоењето на чудото. Заинтригирани од необичноста на коцката и испишаните бројки на неа, успеваат да осознаат дека има поврзаност меѓу коцката и планот на „Музејот на приказните“.

Потоа, кога братучедите се враќаат во Македонија, Леа им ја дава коцката на братучедите. Овде настанува една дигресија во главното дејство на романот, со тоа што авторот се свртува кон семејството и негување и промовирање

⁴ Peter K. Smith, Grandparents&Grandchildren, The Psychologist, Vol.18, No.11, 2005, p.684-687, преземено од <https://thepsychologist.bps.org.uk/volume-18/edition-11/grandparents-and-grandchildren>, 19.01.2019

⁵ Билјана Станковска, Кој ги краде соништата, Македонија презент, Скопје, 2016.

на семејните вредности. Во тој контекст, како носители на тие вредности се издвојуваат бабата и мајката. Конкретно, преку ликот на бабата најилустративно проговоруваат грижата за семејството и децата, иако мајката е таа која постојано ги потсетува децата на нивните обврски. Се разбира, на децата не секогаш им е јасна нејзината преголема грижа околу учењето и здравјето/здравата исхрана: „Леа не заборави да ја изедеш ужинката! Леа измиј си ги рацете пред да земеш кифла. Те молам, Леа биди самоуверена кога ја кажуваш песничката! Леа, не ја отворај вратата; почекај да застане автобобилот!“ (10); „Лука и Матеј штотуку се вратија од училиште, а беше петок. Тоа значи дека викендот веќе започнува. Но, мајка им со строг глас ги опомена дека следните два часа не сака да ги види пред компјутерите ни со таблетот в раце...-Само со лектирите в раце“; „За денеска им е доволно шеќер!“ (41-42). Ваквите ограничувања им се несфатливи на децата и понекогаш им претставуваат товар, кој тие се обидуваат да го избегнат, на пример, место да ја прочитаат лектирата „Робинзон Крусо“ - да го изгледаат филмот. Од друга страна, пак, бабата исто така се грижи за децата, на кои особено им годи нејзиното присуство, било да е во Македонија или на гости во Франција.⁶ Еве како Леа го доживува нејзиното присуство кога е кај нив на гости: „Сега, кога бабичко е дојдена и часовникот како да подзапре во натпреварот со нив, па стрелката не прескокнува молскавично од минута во минута. Има некаква магија во врска со утринското време што само баба ѝ ја знае. Поинаку не можеше да се објасни како им успеваше предвреме да се подготват и да излезат од дома без потскокнување и трчаници...“ (10).

Ако во претходниот роман на Станковска, бабата беше активен учесник во акцијата за спасување на приказните, во овој роман, таа се пројавува како зачувувач/конзерватор на фолклорните вредности и пренесувач на културното богатство на својот народ и тоа не само на своите внуци, туку воопшто и како презентер на нашето фолклорно богатство на светот, преку проектот за кој дознава кога во Франција го посетуваат Музејот на приказните и сфаќа дека таму недостасуваат македонските приказни.⁷ Во реализацијата на нејзината замисла за испраќање на нашата најдолга запишана приказна „Силјан Штркот“ и сета потребна документација за аплицирање, бабата ќе го вклучи целото семејство, почнувајќи од најмалите до возрасните: „Тој кој не знае ни една приказна од својата земја, еден ден кога ќе почувствува колку си ја осиромашил душата, ќе се срамува и ќе тагува што бил немарен кон сопственото богатство“ (40).

Како антитеза на настојувањето да се свртиме кон културните вредности и книгата, авторката Станковска, во книгата ни го поставува сето она кое ни го носи современото живеење, а што се рефлектира во однесувањето, во говорот. Едно такво „зло“ на современиот живот е технологијата која неизоставно се наметнува, особено кај помладите генерации во нивната преголема опседнатост со мобилните телефони, таблетите и компјутерите. Токму овде се согледува и пораката на романот за преголемото присуство на овие напредни технолошки уреди во животот на децата и младите, како и влијанието кое го имаат врз

⁶ Robert M. Beland, Terry L. Mills, Positive Portrayal of Grandparents in Current Children's Literature, Journal of family issues, July 2001, https://www.researchgate.net/publication/249708126_Positive_Portrayal_of_Grandparents_in_Current_Children%27s_Literature, 19.01.2019

⁷ Phyllis Winet Barnum, The Aged in Young Children's Literature, Language Arts, Vol.54, No.1, January, 1977, стр. 29, преземено од https://www.researchgate.net/publication/234648587_The_Aged_in_Young_Children%27s_Literature, 19.01.2019.

нивното секојдневно живеење. Овде, пред сè, мислиме на сите оние виртуелни игри кои се многу привлечни за младите генерации и по кои тие лесно се занесуваат и поведуваат. И преку гласот на нараторот се наметнува таа порака: „На тој начин, привлечени од виртуелните светови кои ги посетуваат и каде се играат привлечни авантури, децата постепено се исклучуваат од активностите во реалниот свет, оддалечувајќи се и од реалното дружење со врсниците, но и од нивните соништа и идеали. Во романот на Станковска, децата се привлечени од чудната коцка која во Музејот на приказните ја добиваат од мистериозната госпоѓа со шапка, и обидувајќи се да ја решат загатката, наивно детски ќе бидат вовлечени во виртуелниот свет на „Четвртата виртуозна димензија“ во која, како што кажува и нејзиното име, тие се виртуози во било која дисциплина. Таму, Леа која го обожава балетот во реалниот живот и редовно оди на проби, но привлечена од новата виртуелна реалност во која има концерти насекаде низ светот, дава интервјуа и воопшто станува славна, доведува до тоа да го занемари реалниот живот/балет и да оди дури и на виртуелни проби. Истото се случува и со Матеј, кој ја обожава кошарката, но чувствува страв од публиката. Тој страв исчезнува во кошарката во виртуелниот свет. Со еден клик на копчето од тастатурата „Серија-Моите соништа“ децата му ги предаваат своите соништа на компјутерот и тој комплетно им го презема детството, животот, а ликот на змијата Бау, со кој децата се сретнаа и во претходниот роман на Станковска, е олицетворение на опасноста која се заканува да им подари лажни соништа, а за сметка на тоа да се заборава на вистинските соништа: „Драги деца, има еден сон што доаѓа со приказна. Но има и еден сон што создава приказна. Тој сон живее во вашето срце. Ако сакате вашиот сон да стане приказна, јавете ни! Ние постоиме за вас!“ (55)

Преку гласот на нараторот кој во ти-форма им се обраќа на младите читатели, се доловува големата порака на овој роман на Станковска: „Само ти можеш на твојот сон да му влеш таква моќ што ќе го изнесе од светот на твоите мечти и ќе го преобрази во стварност. Не постои друг. Само ти можеш најубаво да ја раскажеш својата приказна за волшебното патешествие на твојот сон. Ако пак твојата приказна поттикнала нечији нови соништа, спаѓа во сонобудните приказни. Тогаш твоето време што си го вложил во твојот сон е твојот највредносен влог. Дури тогаш ќе можеш да се свртиш и да сфатиш колку лесно си можел да го изгубиш своето единствено време за остварување на твојот сон и да го предадеш на приказните-сонувалки“ (58).

Опасноста од виртуелните игри кои сè повеќе ги оддалечуваат децата и од училиштето,⁸ и од меѓусебните дружби и од нивните слободни активности, ја воочуваат и постарите, па дури се истакнува дека и постарите се „навлекуваат“ на тие игри, преку примерот со вујкото на Леа: „Играат некакви игри... Виртуозни натпревари... Тие се кошаркарски ѕвезди... Некогаш немаат време ни ручекот спокојно да си го изедат... Ах, вујко им! Знаеш дека ги разгалува... Се согласува дека не треба да се занемарат тренинзите, дека кошарката е прекрасен спорт... А потоа седнува со нив и ги учи правилата... (...) А на мене ми забележува дека малку си вообразувам и ќе ми рече дека сè е само детска игра што ќе ја

⁸ Daria Joanna Kuss, M. D. (2011). Internet Gaming Addiction: A Systematic Review of Empirical Research. International Journal of Mental Health and Addiction, 278-296. <https://link.springer.com/article/10.1007/s11469-011-9318-5>, accessed on 10.09.2021

надминат“ (61); „Мајка ѝ на Леа раскажа за некоја своја пријателка која презела обврски од играта на ќерка ѝ бидејќи одредените задачи требало да се прават во одредено време, а девојчето тогаш било во училиште“; „Загрижени сме од опасностите. Колку повеќе иновации двојно повеќе опасности...“ (62).

Авантурата на децата за спас на детските соништа, ја добива својата завршница во третата идејна целина, кога Леа од Франција доаѓа во Македонија и тие остануваат со нивната баба додека родителите им се на одмор.⁹ Таа и самата ги забележува промените во однесувањето на своите внуци: „Баба им го забележуваше немарното однесување на Матеј и Лука кон кошарката.“¹⁰ Беше зачудена кога помирливо ги прифаќа сè почестите исклучувања од тимот кога се играа значајни натпревари. (...) Размислуваше дека е природно децата да ги менуваат своите желби бидејќи новите желби се одраз на запознавањето на вредностите на животот. Но оправдувањата од ден во ден сè повеќе избледуваа. А кога заврши учебната година и кога нејзините внуци по цел ден остануваа во собата со мобилните телефони в раце или пред компјутерите, загриженоста за нивното здравје ја вознемири до бессоница“ (73). Својата загриженост¹¹ таа ја споделува со професорот Вивендус од музејот, лик од претходниот роман на Станковска, кој го изнаоѓа патот кон спасоносното решение: „Размислувам... Ако отпатувате некаде, можеби ќе излезете од таа пајакова мрежа“ (74). И, тоа ќе ги одведе децата во една нова, сосема поинаква, па дури и чудесна средина, на море, кај пријателката на баба им, кај г-ѓа Карин. Во ликот на Карин, децата насираат еден од порано познат лик: „Во моментот кога ги слушна децата, си ја стави шапката што, веројатно, ја имаше на масичката пред огледалото и се сврте кон нив. Во истиот момент децата застапаа како маѓепсани... (...) – Од првиот момент ме потсетуваше на некого, но не знаев на кого – рече Лука. – Ама со шапката, речиси сум уверен дека е таа“ (77). Моментот на несигурност го воведува елементот на фантастиката во книгата, а необичноста на Карин се потенцира кога сосема случајно ќе станат сведоци на ноќната посета на необичниот, бел коњ во дворот на Карин: „Чудесна е таа... Сè е чудесно овде!“ (79). Има уште еден настан кој побудува чувство на сказновидност во романот, а тоа е моментот кога Карин ги упатува кон гардероберот да си одберат шапки за на главите: „- Гледајте!-таа ги рашири очите од чудење, па се подигна на прсти за да го дофати црвениот качкет. Не го ни допре, а тој ѝ летна на главата...“ (81), а истовремено со искажување на желбата за одредена капа, и кај братучедите се случува истата необична ситуација: „И, неверојатно, капите им слетаа на главите“ (81). И во случајот со појавата на прекрасниот бел коњ (за кој се востановува дека е циркуски коњ) и во случајот со капите, по првичната изненада и чудење, авторката ги рационализира ликовите преку говорот на ликовите/карактерите: „Се збуткавме, па ја затресовме полицата... и капите сами ни паднаа на глава – објасни Матеј“ (81). Случајот со капите кои изгледа како да ги одбираат децата, а не обратно, недвосмислено асоцира на еден од најпопуларните романи за деца

⁹ Ljubov Ben-Nun, Interaction between Grandchildren and Their Grandparents (Book), <https://www.researchgate.net/publication/330082834>, 19.01.2019

¹⁰ Ljubov Ben-Nun, Interaction between Grandchildren and Their Grandparents (Book), <https://www.researchgate.net/publication/330082834>, 19.01.2019

¹¹ Moon Choi, Ginny Sprang, Jessica G. Eslinger, Grandparents Raising Grandchildren: A synthetic review and theoretical model for interventions, Family&community health, April 2016, https://www.researchgate.net/publication/318760343_Grandparents_raising_grandchildren_A_synthetic_review_and_theoretical_model_for_interventions, 19.01.2019

и млади „Хари Потер и Каменот на мудроста“ од Џоан К.Роулинг, конкретно на моментот на доаѓањето на Хари во Хогвортс, кога волшебната капа е таа која им ги чита мислите на новодојдените ученици и според тоа им определува во која куќа ќе се школуваат. Се разбира, во кој контекст може да се протолкува и моментот кога Леа низ дворот имитира летање на метла: „Како да танцува со метлата!“ (81).

По тие необични настани, бабата им приредува неколку изненадувања на децата, кои во никој случај не се случајни, како што е моментот кога ги носат на балетска претстава и на кошаркарски натпревар: „О, колку задоволни беа двете пријателки кога им ги видоа загрижените лица. Но и двете како да беа волшебнички кои си имаа своја цел“ (88). Овие настани ќе ги натераат децата на размислување за откажувањето од нивните соништа.¹²

Необичните настани во романот ќе бидат заокружени со посетата на чудесниот дуќан на пријателката на Карин, за „изработка на кукли и шапки по нарачка“, кој: „Леа наеднаш се присети за раскажувањата на мајка ѝ... За чудесната продавница што не успеале да ја најдат за да си го земат нарачаниот Петар Пан“ (89). И можеби авторката можела овде да остане на полето на чудното, но таа поигрувајќи си со можностите кои ги нуди овој жанр, не ги поедноставува/рационализира нешта, особено кога сопственичката на дуќанот ќе се наврати во минатото: „Одамна, ама јас сè помнам, кај мене нема минато... минатото го употребувам за да не ве збунам вас... Значи, одамна на тоа исто место стоеше една девојка со поглед ист како твојот. Таа девојка, исто така, го побара Петар Пан!“ (90) На тој начин, авторката се надоврзува на дејството од претходниот роман „Вистинска приказна за исчезнувањето на приказните“, на кој овој роман „Кој ги краде соништата“ е своевидно продолжение, а од друга страна се потенцира присуството на чудесното/сказновидното. И, се разбира, преку неверицата и колебањето на ликовите/карактерите, се проицира колебање и кај читателите, односно романот повремено навлегува и во сферата на фантастиката.

Овде мора да се осврнеме на уште еден момент кој се прелева и во овој роман од претходниот, а тоа е темата на играчките во литературата за деца и нивното „оживотворување“ или т.н. колодиевски тип на фантастика. Колку за потсетување, во претходниот роман, читателите се сретнаа со гуштерчето Цврки (кое на моменти како да „оживуваше“), со песот Акила (чиј говор децата го „разбираа“), како и со октоподот Астус. Овие чудесни особини продолжуваат да се случуваат и во овој роман, сп тоа што овојпат, лик кој најмногу комуницира со животните, птиците и играчките е ликот на најмалото дете – Јоана, која отсутуваше во претходниот роман.¹³ Познавањето на јазикот на животните и птиците, како особина, во литературата за деца потекнува од фоклорот, од сказната и таму, тоа е особина на посебни луѓе, луѓе кои природата ги смета за дел од себе. Согласно со ова, децата со нивна чиста душа, се најблиску до она анимистичко сфаќање на природата. Како најмала по возраст во моментот,

¹² Muhammed Yusuf, Grandparents as Educators: A study of Socio-Cultural and Religion perspectives, Procedia –Social and Behavioral Sciences, 140, 2014, p.337-342. https://www.researchgate.net/publication/270846296_Grandparents_as_Educators_A_Study_of_Socio-cultural_and_Religion_Perspectives

¹³ Crnković, Milan. (1987). Sto lica priče, Školska knjiga, Zagreb, 90.

на неа ѝ „се припишува“ способноста за комуникација со анималниот свет (со гуштерчето, со гулабите, со потомокот на Акила), зашто општо познато во литературата за деца е правилото, дека децата на помала возраст „гледаат“ нешта кои повозрасните ги поседувале, но ги изгубиле со растењето.

Сега, сопственичката на мистериозната продавница за изработка на играчки и шапки, како и необичната госпоѓа со уште понеобични шапки, профетски им дава совети за Астус: „Жешко му е, соблечи му ги чевличињата... Кога ќе се вратите натопа му ги ноцињата во морето за да го почувствува својот свет. Тогаш самата ќе видиш каква моќ ќе добие... Тој е јунак на идните приказни!... Морската вода на неговите ноциња им дава волшебна моќ“ (90-91).

Разрешницата на романот почнува да се реализира кога децата сфаќаат дека, сепак, сакаат да си ги остварат своите соништа во реалноста, да бидат кошаркари и балерина, па затоа, со голем страв, за последен пат, влегуваат во компјутерската програма за да ги поништат своите пријави во програмата. И, во тој момент, децата и нивните соништа ќе бидат спасени од нивните верни содрузари – играчките, поточно од октоподот Астус. Зашто она што е невозможно за луѓето е сосема возможно за нив: „За целосно поништување на договорот неопходна е осумчлена едновремена согласност... Во тој момент Астус ѝ излета од рацете и неговите осум ноциња едновремено се залепија за осумте квадрати. Црвениот квадрат сигнализираше «прифатено»“ (95).

По спасувањето од замката на интернет игрите, за кои и авторката вели „Тие се интересна забава ако не те заробат“ (98), децата сосема се преобразуваат: „Матеј и Лука повторно заиграа во репрезентацијата на своето училиште. Леа повторно беше најпримерната ученичка во балетското училиште“ (97). Со тоа и возрасните заживуваат помирен живот. Единствено останува Јоана да им ги раскажува чудесните доживеалици на децата од градинката.

ЗАКЛУЧНИ СОГЛЕДБИ

Студијата во која беше разгледан романот „Кој ги краде соништата“ од Билјана Станковска, ни покажа дека тој е продолжение на претходниот нејзин роман „Вистинска приказна за исчезнувањето на приказните“. Исто така, се востанови дека во него продолжува нарацијата за братучедите кои постојано се во некаква авантура, и кои доживуваат необични настани. Како учесници во нив се среќаваат не само децата, туку и возрасните, членови од нивното семејно опкружување, но и пријатели. Но, она што повторно го запазила писателката Станковска и во оваа книга наменета на најмладите читатели е тоа што им понудила една авантура, необичност која однадеж навлегува во секојдневието на децата, но и возрасните - интернетот. На прв поглед, таа необичност е привлечна по можностите кои им ги нуди на децата и возрасните, но многу бргу се открива и нејзиното друго лице – кога станува зависност. А, секоја зависност има и своја мрачна страна.

Пред да навлеземе во елаборација на овие моменти во делото, неопходно е да се укаже на фактот дека постојат мноштво научни студии кои го разгледуваат токму ова негативно влијание на интернетот врз сите, а особено врз младите. Интернетот е составен дел на модерното општество и нуди брз и лесен начин за комуникација, социјализација и образование. Употребата на Интернет се зголеми низ целиот свет на речиси 2 милијарди корисници кои припаѓаат

на сите возрасни групи, а трендот е најголем меѓу младите. Со можноста за пристап до Интернет од каде било, во кое било време, поврзаноста со огромен број разни интернет активности во кои се вклучуваат младите (на пример, социјално вмрежување, разговор, стриминг видеа, играње игри, гледање телевизиска содржина), се појавија и случаи на проблематично однесување заради Интернетот. Терминот „зависност од Интернет“ често се користи за да се опише компулсивна употреба на Интернет слично на клинички дијагностицирано однесување и употребата на различни супстанции.¹⁴ Покрај тоа, децата го користат Интернетот за различни активности и игри; тие често го минуваат слободното време на социјалните мрежи, праќање инстант пораки, блогирање и преземање широк опсег на информации. Но, континуираната употреба на Интернет е поврзана со потенцијални несакани ефекти, како што е губење контрола над користењето на Интернет, негативни ефекти врз другите секојдневни активности, врз емоционален статус и комуникацијата меѓу членовите на семејството. Во истата студија се посочуваат и некои од знаците кои сигнализираат за преголема употреба на интернетот кај младите, како: поминување повеќе време пред компјутер, постојано проверување на пораките, поминување повеќе време со виртуелните пријатели отколку со старите пријатели или со семејството, пројавување лутина кога не се дозволува пристап кон интернет, лажење за поминатото време на интернет, занемарување на училишните обврски, појава на фрустрација и анксиозност кога не се присутни на интернет, губење на активностите со кои порано се занимавале, итн.¹⁵ Токму во овие неколку точки може да се види пораката на авторката Станковска со оваа книга. При анализата на романот беше елаборирано дека во „Музејот на приказните“, децата пронаоѓаат мала, навидум обична шарена коцка, со која успеваат да се поврзат со интернет страница на која виртуелно си ги остваруваат желбите заради кои во реалниот живот немаат самодоверба. Леа имаше желба да биде славна балерина, а Матеј да биде кошаркар. Со еден клик на копчето од тастатурата „Серија-Моите соништа“ децата му ги предаваат своите соништа на компјутерот и тој комплетно им го презема детството, животот, така што тие комплетно се менуваат, ги избегнуваат училишните обврски, заедничките дружења и дружењата со врстниците. Сведок на ваквото однесување е нивната баба која минува најмногу време со нив, но, истовремено авторката укажува дека и возрасните лесно потпаѓаат под влијание на интернетот. Како еден од начините за надминување на оваа „информациска криза“ и во многубројните студии посветени на оваа проблематика се посочуваат возрасните кои неопходно е да им го ограничуваат времето кое децата го поминуваат на интернет, строго да го контролираат веб-страниците кои тие ги посетуваат, а пред сè, да се

¹⁴ Internet addiction, authors: Amy Bleakley, Sunhee Park, and Daniel Romer, in Book: Treating and Preventing Adolescent Mental Health Disorders: What We Know and What We Don't Know (2ed.) Edited by Dwight L. Evans, Edna B. Foa, Raquel E. Gur, Herbert Hendin, Charles P. O'Brien, Daniel Romer, Martin E.P. Seligman, and B. Timothy Walsh, Oxford University Press, 2017, accessed on 10.09.2021, https://www.researchgate.net/publication/345055769_Internet_Addiction

¹⁵ Internet Addiction: Starting the Debate on Health and Well-Being of Children Overexposed to Digital Media, Pietro Ferrara, Giovanni Corsello, Francesca Ianniello, Annamaria Sbordone, Jochen Ehrich, Ida Giardino and Massimo Pettoello-Mantovani, EUROPEAN PAEDIATRIC ASSOCIATION, <https://www.researchgate.net/scientific-contributions/Massimo-Pettoello-Mantovani-2126703049> , accessed on 11.09.2021

промовираат семејните вредности. Во оваа ера на комуникации и информациска технологија, секоја нација мора да се погрижи за својата популација, особено за младата, која е најподложна на влијанието на интернетот.

КОРИСТЕНА ЛИТЕРАТУРА

1. Barnum, W. P. (1977). The Aged in Young Children's Literature, Language Arts, Vol.54, No.1, p.29, преземено од https://www.researchgate.net/publication/234648587_The_Aged_in_Young_Children%27s_Literature, 19.01.2019.
2. Beland, M. R. (2001). Terry L. Mills, Positive Portrayal of Grandparents in Current Children's Literature, Journal of family issues, https://www.researchgate.net/publication/249708126_Positive_Portrayal_of_Grandparents_in_Current_Children%27s_Literature, 19.01.2019
3. Bleakley, A., Park, S., Romer, D.(2017). Internet addiction, Treating and Preventing Adolescent Mental Health Disorders: What We Know and What We Don't Know (2ed.) Edited by Dwight L. Evans, Edna B. Foa, Raquel E. Gur, Herbert Hendin, Charles P. O'Brien, Daniel Romer, Martin E.P. Seligman, and B. Timothy Walsh, Oxford University Press, accessed on 10.09.2021, https://www.researchgate.net/publication/345055769_Internet_Addiction
4. Choi, M. Sprang,G., Eslinger, J. (2016). Grandparents Raising Grandchildren: A synthetic review and theoretical model for interventions, Family&community health, https://www.researchgate.net/publication/318760343_Grandparents_raising_grandchildren_A_synthetic_review_and_theoretical_model_for_interventions, 19.01.2019
5. Crnković, M. (1987). Sto lica priče, Školska knjiga, Zagreb.
6. Ferrara, P., Corsello, G., Ianniello, F., Sbordone, A., Ehrlich, J., Giardino, I., and Pettoello-Mantovani. M. Internet Addiction: Starting the Debate on Health and Well-Being of Children Overexposed to Digital Media, , EUROPEAN PAEDIATRIC ASSOCIATION, <https://www.researchgate.net/scientific-contributions/Massimo-Pettoello-Mantovani-2126703049> , accessed on 11.09.2021
7. Kuss, J.D. (2011). Internet Gaming Addiction: A Systematic Review of Empirical Research. International Journal of Mental Health and Addiction, 278-296. <https://link.springer.com/article/10.1007/s11469-011-9318-5>, accessed on 10.09.2021
8. Ljubov, Ben-Nun, Lj. Interaction between Grandchildren and Their Grandparents (Book), <https://www.researchgate.net/publication/330082834>, 19.01.2019
9. Smith, K. (2005). Grandparents&Grandchildren, The Psychologist, Vol.18, No.11, p.684-687, преземено од <https://thepsychologist.bps.org.uk/volume-18/edition-11/grandparents-and-grandchildren>, 19.01.2019
10. Yusuf, M. (2014). Grandparents As Educators: A study of Socio-Cultural and Religion perspectives, Procedia –Social and Behavioral Sciences, 140, p.337-342. https://www.researchgate.net/publication/270846296_Grandparents_as_Educators_A_Study_of_Socio-cultural_and_Religion_Perspectives
11. Денкова, Ј. (2021). Фантастиката во македонската книжевност за деца и млади, (Вистинска приказна за исчезнувањето на приказните од Билјана Станковска -или, за потрагата по чудесноста на реалноста), Муза, Скопје.
12. Станковска, Б. (2016) Кој ги краде сонштата, Македонија презент, Скопје.